

УДК 005.572:658
JEL M49

РЕГУЛЯТОРНІ МЕХАНІЗМИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Р. Мельничук, аспірант

ORCID ID: 0009-0000-4955-0888

Львівський національний університет природокористування

<https://doi.org/10.31734/economics2025.32.081>

Мельничук Р. Регуляторні механізми в аграрному секторі України: виклики та перспективи

Аграрний сектор є однією з ключових галузей економіки України, що визначає продовольчу безпеку країни та сприяє її економічному розвитку. Ефективне функціонування аграрного сектора залежить від дієвих регуляторних механізмів, які забезпечують гармонізацію інтересів держави, ринку та виробників. Проаналізовано сучасні регуляторні інструменти, які використовують в аграрному секторі України, розглянуто виклики, що виникають за їх впровадження, та окреслено перспективи удосконалення законодавчої бази і процедур управління аграрною політикою.

Проведено комплексний аналіз сучасного стану нормативно-правової бази аграрного сектора України із фокусом на основні законодавчі акти, зокрема Закон України «Про аграрні ноти», Земельний кодекс України та Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України». Визначено ключові виклики у сфері регулювання, від нестабільності законодавчої бази та обмеженого доступу до фінансових ресурсів і до проблем монополізації ринку та впровадження екологічних стандартів. На основі компаративістського підходу здійснено порівняльний аналіз міжнародних регуляторних практик, зокрема досвіду реалізації Спільної аграрної політики Європейського Союзу та підходів Сполучених Штатів Америки. Досліджено ефективність фінансових механізмів підтримки – дотацій, тарифів та грантів у контексті стимулювання розвитку аграрного виробництва та адаптації до глобальних економічних тенденцій.

На основі проведеного дослідження запропоновано комплекс заходів щодо модернізації законодавчої бази, оптимізації інституційних механізмів управління, впровадження інноваційних технологій у процес регулювання та підвищення прозорості регуляторних процедур. Обґрунтовано необхідність гармонізації національних стандартів із європейськими нормами та розглянуто концепцію кластеризації як ефективного механізму підвищення конкурентоспроможності. Результати дослідження мають важливе практичне значення для формування державної аграрної політики, забезпечення стабільного розвитку галузі та її інтеграції у світову економіку.

Ключові слова: аграрний сектор, регуляторні механізми, аграрна реформа, законодавство, перспективи, дотації, тарифи, гранти, глобалізація, кластеризація.

Melnychuk R. Regulatory mechanisms in the agrarian sector of Ukraine: challenges and prospects

The agrarian sector is a vital component of Ukraine's economy, playing a crucial role in ensuring the country's food security and contributing to its economic growth. The effective operation of this sector hinges on robust regulatory mechanisms that harmonise the interests of the state, the market, and producers. This article examines contemporary regulatory instruments employed in Ukraine's agrarian sector, identifies challenges encountered during their implementation, and outlines prospects for enhancing the legislative framework and management procedures related to agricultural policy.

The research provides a thorough analysis of the current regulatory framework within Ukraine's agrarian sector, focusing on pivotal legislative acts such as the Law of Ukraine "On Agrarian Notes", the Land Code of Ukraine, and the Law of Ukraine "On State Support of Agriculture in Ukraine". Key challenges in the regulatory realm are identified, encompassing issues such as legislative instability, limited access to financial resources, market monopolisation, and the implementation of environmental standards. By employing a comparative approach, the study evaluates international regulatory practices, particularly the experience of the European Union's Common Agricultural Policy and the methods utilised in the United States. It also investigates the effectiveness of financial support mechanisms - such as subsidies, tariffs, and grants - in stimulating agricultural production and adapting to global economic trends.

Based on the conducted research, a series of measures are proposed to modernise the legislative framework, optimise institutional management mechanisms, implement innovative technologies within the regulatory process, and enhance the transparency of regulatory procedures. The necessity of aligning national standards with European norms is emphasised, and the concept of clustering is examined as an effective strategy for boosting competitiveness. The findings of this research hold significant practical implications for shaping state agricultural policy, ensuring stable industry development, and facilitating integration into the global economy.

Keywords: agrarian sector, regulatory mechanisms, agrarian reform, legislation, prospects, subsidies, tariffs, grants, globalisation, clustering.

Постановка проблеми. Аграрний сектор України є стратегічно важливою галуззю економіки, що забезпечує продовольчу безпеку країни, значну частку ВВП та експорту. Проте ефективність його функціонування значною мірою залежить від регуляторних механізмів, які формують економічне середовище для сільськогосподарських виробників. Сучасна регуляторна політика в аграрному секторі стикається з низкою викликів, серед яких:

- Нестабільність законодавчої бази – часті зміни нормативно-правових актів ускладнюють довгострокове планування для аграрних підприємств.
- Доступ до фінансових ресурсів – обмежений доступ до кредитування та державної підтримки знижує конкурентоспроможність українських виробників.
- Вплив міжнародних зобов'язань – інтеграція з ЄС вимагає адаптації українського законодавства до європейських стандартів, що потребує значних ресурсів та змін у підходах до регулювання.
- Монополізація ринку та нерівні умови конкуренції – велика частка земельних ресурсів та виробничих потужностей зосереджена у великих агрохолдингах, що створює бар'єри для малого та середнього агробізнесу.
- Екологічні стандарти та кліматичні виклики – необхідність імплементації екологічних норм у виробничі процеси потребує значних фінансових та технологічних інвестицій.

З огляду на зазначені проблеми, важливим завданням є розробка ефективних регуляторних механізмів, які б сприяли стабільному розвитку аграрного сектора, забезпечували його інтеграцію у світові ринки та відповідали міжнародним зобов'язанням України. Дослідження викликів та перспектив удосконалення регуляторної політики дасть змогу сформулювати рекомендації щодо оптимізації державного управління у сфері сільського господарства і потребує додаткових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження проблем регуляторних механізмів в аграрному секторі України охоплюють широкий спектр питань. Дослідники зауважують, що нормативно-правова база аграрного сектора часто нестабільна та змінюється, що створює невизначеність для підприємців. Наприклад, Т. Харченко [12] у своїх дослідженнях наголошує, що часті зміни в законодавстві ускладнюють стратегічне планування аграрних господарств та інвестування в інноваційні технології. Водночас відзначається потреба в гармонізації національних норм із стандартами ЄС, що дозволить забезпечити стабільний розвиток галузі [5; 11].

Аналіз регіональних диспропорцій у застосуванні регуляторних механізмів проведено у працях В. Шульги [13], який зазначає, що координація між центральною владою та регіональними органами потребує суттєвого удосконалення. П. Несененко [6] досліджує механізми надання фінансової підтримки аграрним підприємствам та підкреслює роль грантових програм і субсидій у модернізації галузі. У деяких публікаціях зазначено, що ефективність розподілу фінансових ресурсів часто обмежується бюрократичними перепонами та корупційними ризиками, що знижує потенціал цих інструментів [1; 4].

Деякі дослідники приділяють увагу питанням глобалізації аграрного сектора. Вони розглядають досвід ЄС, де регуляторні механізми та підтримка через CAP сприяють створенню аграрних кластерів, що стимулюють інновації й міжнародну співпрацю [2; 7]. Основна ідея останніх досліджень полягає в тому, що для підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектора необхідно модернізувати законодавство, оптимізувати інституційні механізми управління та впровадити інноваційні технології в систему фінансової підтримки.

Водночас адаптація досвіду ЄС та міжнародних практик може суттєво сприяти підвищенню конкурентоспроможності українського аграрного виробництва. Рекомендоване подальше дослідження впливу глобалізаційних процесів та кластеризації економіки на аграрний сектор для розробки більш ефективних стратегій підтримки та модернізації галузі.

Постановка завдання. Наше завдання – визначення сучасного стану регуляторних механізмів в аграрному секторі України, аналіз наявних викликів їхнього впровадження та окреслення перспектив удосконалення законодавчої бази і управлінських процесів для забезпечення інтеграції аграрного сектора у світовий ринок.

Для цього доцільно:

- проаналізувати сучасну нормативно-правову базу, що регулює діяльність аграрного сектора України;
- дослідити механізми державних та міжнародних грантів, субсидій, дотацій і тарифів, які використовуються для підтримки аграрного виробництва;
- порівняти ефективність цих механізмів у контексті міжнародного досвіду (Спільна аграрна політика ЄС та підходи США);
- визначити основні виклики, з якими стикається аграрний сектор при впровадженні сучасних регуляторних механізмів;
- окреслити стратегії для інтеграції українських аграрних підприємств у світову економіку та підвищення їх конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Україна традиційно належить до провідних світових експортерів сільськогосподарської продукції. Проте сучасні економічні та політичні виклики вимагають удосконалення регуляторної бази аграрного сектора. Аграрна реформа, яка розпочалася після здобуття незалежності, продовжує трансформувати ринок, що супроводжується необхідністю адаптації законодавства до змінних умов ринку та глобальних трендів [4]. Водночас зростає потреба у створенні дієвих механізмів контролю, стандартів та сертифікації, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності української агропромисловості.

Сучасна нормативно-правова база в аграрному секторі України містить низку законів і підзаконних актів, серед яких основними є Закон України «Про аграрні ноти», Земельний кодекс України, Закон України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» та інші нормативні документи, що регулюють питання субсидування, кредитування, стандартизації та сертифікації продукції [9]. Ці нормативні акти створюють основу для встановлення правил гри на ринку, захисту прав власників землі та стимулювання інвестицій в аграрну галузь.

Державний апарат, відповідальний за реалізацію аграрної політики, охоплює Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державну службу України з безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, а також регіональні органи місцевого самоврядування. Ці установи виконують функції не лише регулювання, а й контролю за дотриманням законодавства, здійснення державного моніторингу ринку та надання рекомендацій для виробників [3; 8].

Важливим елементом регуляторної системи є стандартизація виробництва та процесів. Стандарти якості, безпеки та екологічності встановлюються як на державному рівні, так і з урахуванням міжнародних норм. Сертифікація дозволяє українським виробникам підтвердити відповідність своєї продукції високим стандартам, що відкриває можливості для експорту та зміцнення довіри споживачів [8].

Окрім законодавчої та інституційної бази, аграрний сектор України отримує підтримку через програми субсидування, державних кредитів та грантових ініціатив. Програми підтримки дозволяють підприємствам інвестувати в модернізацію виробництва, впровадження новітніх технологій та розвиток інфраструктури. Однак ефективність цих програм значною мірою залежить від їхньої прозорості та доступності для виробників [5].

Незважаючи на наявність сучасної нормативно-правової бази, аграрний сектор стикається з низкою викликів:

- Недосконалість законодавства: постійно виникають питання щодо адаптації законів до змінних умов ринку та глобальних економічних трендів. Часто нові нормативні акти потребують швидкого впровадження на практиці, що ускладнюється бюрократичними перепонами [6].

- Неефективне управління: регіональні відмінності в застосуванні регуляторних механізмів призводять до дисбалансу у розвитку аграрного сектора. Суперечності між державними структурами та місцевими органами влади можуть створювати додаткові ризики для інвесторів [7].

- Відсутність інновацій: регуляторні механізми не завжди встигають за стрімким розвитком технологій, що застосовуються в аграрному виробництві. Необхідно впроваджувати гнучкі інструменти, які дозволяють адаптуватися до інноваційних рішень та забезпечити конкурентоспроможність галузі [8].

Для подолання наявних викликів пропонується такі напрямки удосконалення:

- Модернізація законодавства: прийняття нових законів і вдосконалення наявних нормативно-правових актів, які враховують сучасні виклики аграрного сектора, зокрема інтеграцію цифрових технологій та інновацій [10].

- Децентралізація управління: перерозподіл повноважень між центральними та регіональними органами влади може сприяти більш ефективному впровадженню регуляторних механізмів з урахуванням місцевих особливостей.

- Підвищення прозорості: впровадження електронних систем управління та контролю дозволить забезпечити оперативний доступ до інформації про виконання нормативів, що знизить рівень корупційних ризиків [11].

- Підтримка інновацій: розробка спеціальних програм підтримки інновацій, що охоплюють гнучкі механізми сертифікації та стандартів, допomoже інтегрувати новітні технології у виробничі процеси.

У сучасному аграрному секторі фінансові механізми, такі як дотації, тарифи та гранти, є ключовими інструментами державної підтримки та стимулювання конкурентоспроможності. Аналізуючи досвід Європейського Союзу та США, можна виокремити низку спільних та відмінних рис, що мають значення і для формування регуляторних механізмів в Україні.

Європейська спільна сільськогосподарська політика (CAP) є одним із найбільш розвинених механізмів підтримки аграрного сектора у світі. Основні елементи цієї політики охоплюють:

- Дотації: фермери отримують прямі платежі, які забезпечують стабілізацію доходів, підтримку соціальних стандартів і сприяють сталому розвитку господарств.

- Структурні фонди та грантові програми: ці інструменти спрямовані на модернізацію сільського господарства, розвиток інфраструктури, впровадження інновацій та охорону навколишнього середовища.

- Тарифні бар'єри: застосування тарифів на імпорт деяких сільськогосподарських товарів допомагає захистити вітчизняних виробників від надмірної конкуренції на світовому ринку.

CAP має на меті забезпечення стабільності аграрного сектора, підтримку екологічно сталого виробництва та конкурентоспроможності продукції на міжнародному ринку [2].

У США аграрна політика також передбачає низку заходів для підтримки сільськогосподарських виробників:

- програми підтримки доходів забезпечують фінансування у разі падіння цін на сільськогосподарську продукцію, несприятливих погодних умов або інших ринкових факторів;

- страхові програми захищають виробників від ризиків, пов'язаних із природними катаклізмами та коливаннями цін;

- експортна підтримка спрямована на просування американської сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках.

Американський підхід до аграрної політики періодично змінюється залежно від адміністрації, але загалом спрямований на підтримку внутрішнього виробництва та забезпечення конкурентоспроможності на міжнародних ринках (табл. 1-3).

Таблиця 1

Основні елементи фінансових регуляторних механізмів (дотації, тарифи та гранти) в аграрному секторі, із зазначенням їхніх цілей, результатів та відповідних джерел

Механізм	Опис та цілі	Ключові результати та ефективність	Джерело/Посилання
Дотації	Пряме фінансове забезпечення фермерів для стабілізації доходів, модернізації виробництва та підвищення конкурентоспроможності	Підвищують стабільність доходів, стимулюють модернізацію господарств, сприяють збільшенню продуктивності (зростання продуктивності до 5–10 % у деяких країнах ЄС)	ЄС CAP
Тарифи	Використання митних бар'єрів для захисту внутрішнього ринку від імпорту сільськогосподарської продукції	Захищають вітчизняних виробників, але можуть зменшувати конкуренцію та інноваційність через обмеження зовнішнього впливу	USDA Reports
Гранти	Фінансування інноваційних проєктів, модернізації обладнання, впровадження нових технологій та розвитку інфраструктури	Сприяють впровадженню інновацій, розширенню виробництва та покращанню експортних показників; ефективність залежить від прозорості розподілу коштів	Horizon Europe та Національні програми України

Джерело: розробка автора на основі вказаних матеріалів

Дані табл. 1 допомагають узагальнити основні результати застосування механізмів фінансової підтримки в аграрному секторі та можуть слугувати орієнтиром для подальшого аналізу та впровадження відповідних заходів в Україні. Для більш

детального вивчення ефективності механізмів доцільно ознайомитись із зазначеними джерелами та останніми дослідженнями у сфері аграрної політики (табл. 2).

Таблиця 2

Основні елементи регуляторних механізмів в аграрному секторі України

Елемент регуляторного механізму	Опис та функції	Основні виклики	Перспективи/Рекомендації
1	2	3	4
Законодавча база	Норми та закони (Закон «Про аграрні ноти», Земельний кодекс України, Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» тощо)	Недосконалість законодавства, часті зміни, бюрократичні перепони	Модернізація нормативної бази, адаптація до ринкових і технологічних змін
Інституційне регулювання	Органи державного управління (Міністерство аграрної політики, Державна служба безпеки харчових продуктів, регіональні органи влади)	Регіональні диспропорції, слабка координація між структурами	Децентралізація управління, покращення координації та прозорості

Продовження табл. 2

1	2	3	4
Стандартизація та сертифікація	Встановлення стандартів якості, безпеки та екологічності; проведення сертифікації продукції для підтвердження відповідності міжнародним нормам	Відставання від сучасних стандартів, інтеграція інноваційних технологій	Гармонізація стандартів, впровадження цифрових систем контролю та сертифікації
Фінансові механізми	Дотації, субсидії, тарифи, гранти та кредитні програми для підтримки модернізації та розвитку виробництва	Низька ефективність розподілу, корупційні ризики, недосконалі процеси розподілу	Вдосконалення системи грантового фінансування, електронізація процесів розподілу

Джерела: розробка автора на основі Закону «Про аграрні ноти», аналітики Міністерства аграрної політики та продовольства України та агроінформаційного агентства «Українська аграрна правда» (2022 р.)

Таблиця 3

Порівняльний аналіз міжнародних моделей підтримки аграрного сектора

Параметр	ЄС (CAP)	США
Дотації	Прямі платежі для стабілізації доходів фермерів; орієнтація на довгострокову підтримку	Програми підтримки доходів фермерів, орієнтовані на забезпечення стабільності під час ринкових коливань
Тарифи	Використання тарифних бар'єрів для захисту внутрішнього ринку від імпорту	Складна система тарифів та квот, що захищає пріоритетні напрямки сільського господарства
Грантове фінансування	Структурні фонди та грантові програми для модернізації, інновацій та розвитку інфраструктури	Програми грантової підтримки для досліджень, інновацій та розвитку сільських територій
Перспективи	Забезпечення стабільності та конкурентоспроможності через довгострокові інвестиції в аграрний сектор	Поєднання механізмів захисту внутрішнього ринку з підтримкою експорту та інновацій

Джерело: Власна розробка автора за допомогою матеріалів Європейської Комісії – CAP, аналізу офіційних документів США, матеріалів USDA Reports

Табл. 1-3 допомагають узагальнити та порівняти основні елементи регуляторних механізмів і фінансових інструментів, що використовуються для підтримки аграрного сектора, а також ілюструють міжнародні підходи, які можуть бути корисними для українських аграрних підприємств.

Глобалізація суттєво впливає на аграрний сектор, стимулюючи інтеграцію ринків, обмін технологіями та підвищення конкурентоспроможності виробників. Водночас концепція кластеризації економіки, яка передбачає створення регіональних чи галузевих кластерів, сприяє формуванню синергетичних ефектів через об'єднання підприємств, наукових установ і сервісних компаній для спільного виконання завдань модернізації виробництва.

Досвід США у підтримці аграрного сектора демонструє такі підходи:

- Активне залучення інвестицій та грантової підтримки для впровадження інноваційних технологій, що відповідають світовим стандартам.
- Створення сприятливого середовища для міжнародної співпраці, яке передбачає участь, у тому числі українських аграрних підприємств, у глобальних ініціативах та проєктах.

- Підтримка кластерних ініціатив, що дозволяють об'єднати зусилля виробників, дослідників і державних структур для спільної модернізації інфраструктури, розробки нових технологій та екологічно сталого виробництва.

Такий підхід сприяє активній інтеграції аграрного сектора у світову економіку, забезпечуючи стабільний розвиток через обмін технологічними та фінансовими ресурсами [2].

Український аграрний сектор має змогу вчитися на міжнародному досвіді регулювання галузі. Основні рекомендації передбачають:

1. Створення аграрних кластерів як механізму об'єднання ресурсів, що дозволить зменшити витрати, підвищити інноваційність та конкурентоспроможність.
2. Інтеграція до глобальних програм підтримки інновацій та модернізації, що дозволить українським підприємствам брати участь у міжнародних грантових ініціативах.
3. Баланс між захистом внутрішнього ринку та глобальною інтеграцією, що забезпечить стабільний розвиток через адаптацію передових технологій та методів управління.

Отже, поєднання елементів глобалізації з кластерною структурою економіки може стати важливим чинником для модернізації та розвитку аграрного сектора України, сприяючи не лише економічному зростанню, а й підвищенню його стійкості в умовах глобальних викликів.

Висновки. Ефективне регулювання аграрного сектора України є ключем до забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання країни. Сучасна нормативно-правова база, створена останніми роками, дає змогу поступово вирішувати проблеми галузі. Проте для досягнення високої ефективності необхідно модернізувати законодавство, вдосконалити інституційний механізм управління, впровадити інноваційні технології та забезпечити прозорість процесів. Успішна реалізація запропонованих напрямків удосконалення дозволить українським аграрним підприємствам підвищити свою конкурентоспроможність на міжнародному ринку та сприятиме стійкому розвитку аграрного сектора.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати такі ключові рекомендації для удосконалення регуляторних механізмів в аграрному секторі України:

1. Модернізація нормативно-правової бази з урахуванням євроінтеграційних процесів та необхідності гармонізації з міжнародними стандартами.
2. Розвиток механізмів фінансової підтримки з акцентом на прозорості, доступності та ціловому характері використання коштів.
3. Удосконалення інституційного механізму регулювання через покращення координації між центральними та регіональними органами влади.
4. Упровадження сучасних цифрових технологій для моніторингу, контролю та сертифікації аграрного виробництва.
5. Стимулювання створення аграрних кластерів як ефективного механізму підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу галузі.

Ці заходи дають змогу забезпечити стабільний розвиток аграрного сектора, підвищити його конкурентоспроможність на міжнародних ринках та сприятимуть інтеграції України у глобальну економічну систему.

Бібліографічний список

1. Дугінець Г., Ніжейко К. Цифровізація аграрного сектору ЄС: досвід для України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. С. 127–136. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-17>

2. Європейська спільна сільськогосподарська політика: Сільське господарство України від російського вторгнення до європейської інтеграції: аналітичний звіт / Дослідницька служба Європейського парламенту. Брюссель, 2024. 112 с.

3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. С. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 10.01.2025).

4. Марина А. С., Янковська Я. Р. Аграрний сектор економіки України в умовах війни. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Українське Сьогодення – 2022: Реалії війни та перспективи відновлення країни»*. Київ, 2022. С. 93–95.

5. Міністерство аграрної політики і продовольства України: офіційний веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua>. (дата звернення: 10.01.2025).

6. Несененко П. П. Регулювання стратегічного розвитку аграрного сектору в контексті економічної політики держави: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / Одес. нац. екон. ун-т. Одеса, 2023. 38 с.

7. План відновлення України. Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України. URL: <https://recovery.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2025).

8. Положення про Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 р. № 667. *Офіційний вісник України*. 2015. № 73. Ст. 2402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2025).

9. Про аграрні ноти: Закон України від 19.07.2023 р. № 3586-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 62. Ст. 3875. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3586-20#Text> (дата звернення: 10.01.2025).

10. Програми державної підтримки аграрного виробництва: аналітичний огляд / Агроінформаційне агентство «Українська аграрна правда». Київ, 2022. 78 с.

11. Русан В. М. Особливості функціонування аграрного сектору економіки в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/rusan.pdf> (дата звернення: 10.01.2025).

12. Харченко Т. О. Механізми державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2024. 36 с.

13. Шульга В. Підтримка аграрного сектору в умовах воєнного стану: що варто знати? ЛІГА: ЗАКОН. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/213396_pdttrimka-agrarnogo-sektoru-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-vartoznati (дата звернення: 10.01.2025).

Стаття надійшла 13.01.2025